

alınan ve ayrıntılarıyla işlenen birçok mesele, asıl anlatılmak istenenin gölgelenmesine sebep oluyor. Bu durum yazar açısından bir nebze olsun anlaşılabilir olmasına rağmen okur açısından büyük bir yorgunluğa sebebiyet veriyor. Tüm bunlarla birlikte yukarıda bahsedilen hususlar, metni bilim tarihi açısından önemli bir yere konumlandırıyor. Çünkü Çağdaş Doğa Düşüncesi isimli eser, klasik felsefedeki tabiat üzerine yazılan bahislerin, modern doğa düşüncesiyle irtibatlandırıldığı böyle eserlere büyük bir ihtiyaç duyulduğunun bir göstergesi olarak karşımızda duruyor. Kitap bir bütün olarak ele alındığında, bilim tarihi cihetinden kadim dönemlerle modern zamanlar arasında bir köprü vazifesi görüyor.

Düşüncenin Maddesi

Steven Pinker, İstanbul, Alfa Bilim Yayınları, 2018, 576 sayfa.

*Tuba ESERLER**

Dil, bütün yeryüzü için temel bir dinamiktir. Dünya üzerinde bulunan bütün varlıkların bir ismi, bir anlamı, bir yorumu olmak durumundadır. İnsanların bu varlıkları anlamlandırma, isimlendirme ve yorumlama biçimleri ortaya çıktıkça dil olgusunun ortaya çıkması kaçınılmaz olmaktadır. Bununla beraber insanlar toplumlar halinde yaşamaktadır ve bu toplumların da anlaşmaları ve iletişime geçmeleri söz konusu olmaktadır. Bunun gerçekleşmesi ise bir iletişim maddesini gerektirmektedir ki bu da dildir. Martin Heidegger'in de belirttiği gibi "Dil, varlığın evidir." Bunun için 'dilimizi, (sohbetlerimizi, şakalarımızı, küfürlerimizi, hukuki tartışmalarımızı, bebeklerimize verdiğimiz isimleri) yakından incelemek, kim olduğumuza ilişkin iç görü kazandırabilir.' (s.7)

İnsanlar, birbirlerine anlam aktarmasına girdiklerinden bu yana oluşan dil olgusu zamanla coğrafyanın genişlemesi, tarihte gerçekleşen savaşlar, fetihler, istila ve işgallerin oluşması, bu geniş coğrafyanın çeşitli sınırlarla çizilmesine böylece insanların anlamlandırdıkları varlıkların farklı şekillerde isimlendirilmesine zemin hazırlamıştır. Dilin anlam ve yorum boyutu farklı farklı ele alınmaktadır. Sözcüklerin kullanımında dilin anlamıyla mı yoksa onun yorumlanmasıyla mı ilgilenmeliyiz? Bunlardan herhangi birini seçmemize hangi durumlar sebep olmaktadır? Yaşadığımız toplumun dil ve yorum algısı düşüncelerimizi ne denli

* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi.

etkilemektedir? Dilin ardındaki kavramsal anlambilim (düşünce dili) belli bir durumu farklı şekillerde çerçevlendirebilmemizi mümkün kılar mı? Bu ve bunun gibi soruların cevapları dil ile ilgili bazı kilit noktaları anlayabilmemiz açısından elzem olabilir.

Steven Pinker, *Düşüncenin Maddesi* adlı elimizdeki kitabında bu konuları açığa çıkarmaya uğraşmakta ve okuyucuya insanların hislerini, düşüncelerini, kendi yapıları hakkında neler öğrenebileceklerini söylemeyi amaçlamaktadır. Elimizdeki kitap, insan doğasını ele alan üç kitaplık bir üçlemeyi de kapsamaktadır. İlki, *How the Mind Works* (Zihin Nasıl Çalışır), ikincisi, *Blank Slate* (Boş Sasyfa), üçüncüsü ise elimizdeki kitaptır.

Yazar, kitabı dokuz bölüme ayırmaktadır ve bu bölümlerde ortak olarak sözcük yapıları İngilizce'ye göre irdelenmekte, farklı başka dillerden de örnekler verilmektedir. Dokuz ana başlığın altında alt başlıklar bulunmaktadır. Etkileyici bir siyasi olay olan ikiz kulelerin yıkılması olayıyla giriş yapan yazar bu konu üzerinden sözcüklerin edimbilim ve anlambilim tartışmasını yapmakta önemli noktalara değinmektedir. Hepimizin bildiği ikiz kulelerin yıkılması olayından sonra Ticaret Merkezi arsasının kiracısı Larry Silverstein'a ödenecek sigorta parasına ilişkin görülen davada iki olay konuşulmaktaydı. Sigorta poliçelerinde her yıkım için üç buçuk milyar dolar tazminat isteniyordu. Kiracının avukatları olayı fiziksel olarak değerlendirip 'iki yıkım' olarak tanımlıyor, sigorta şirketleri ise zihinsel bağlamda tanımlıyor ve tek komplo diyordu. Buradaki farklılık olayların yorumlanmasıyla alakalıdır. Baktığımızda aynı olaydan konuşmakta fakat farklı noktalardan olayı anlamakta ve yorumlamaktayız. Yazarın da burada ifade ettiği gibi dildeki olay salt anlambilim meselesi olmaktan böylelikle çıkmaktadır.

Yazar, bu ve bunun gibi gündeme damga vuran olaylar üzerinden birçok çıkarım yapmakta, bunları dildeki hangi durumlara karşı geldiğini bizlere göstermeye çalışmaktadır. "İnsan zihni bir düşünceyi dile dökerken bunu birçok şekilde yorumlar ve her yorum birkaç temel fikir etrafında kurulur, mesela, 'olay', 'neden', 'değişim', ve 'niyet'."

Dildeki kavramlar dilin kendi yapısından mı kaynaklanmaktadır yoksa insanın zihin dünyasının da etkisiyle mi ortaya çıkmaktadır? Bu konuyla ilgili yazar kendi dili olan İngilizce'den birçok kelime sıralamakta ve bu kelimelerle farklı cümleler oluşturmaktadır. Kelimeleri gramer yapısına göre geçişli, geçişsiz, etkileyen, etkilenen gibi kategorilere ayırarak incelemektedir. Bu kelimelerin kavramsal olarak bu kategorilere bölünmesinin bir sebebi vardır. Bu kategoriler öylesine

değildir. Örnek verecek olursak: “Horlamak fiilinin geçişsiz bir fiil olması tesadüf değildir. Horlama durumu kimsenin etkisi olmadan gerçekleşen bir eylemdir. Öpmek ise geçişli bir fiildir, çünkü öpücük normalde hem öpen hem de öpülen taraf gerektirir.” (s.48)

Zihnin bir olayı farklı şekillerde çerçeveleme gücü vardır. Örneğin; Irak'ı işgal etmeye karşı Irak'ı özgürlüğüne kavuşturmak. Farklı bakış açılarından yorumlanan iki durum söz konusudur. Kimine göre işgal olan kimine göre özgürlüğe kavuşturmak şeklinde yorumlanmaktadır. Kelimelerin dizimine göre çok farklı şekillerde anlaşılan bir iki örneğe bakmakta fayda vardır: ‘Kişi vagona saman yükledi.’ Buradaki kişi vagona herhangi bir miktar saman yükleyebilir. Fakat, ‘Kişi vagonu samanla yükledi.’ dediğimizde kişinin vagonu ağzına kadar doldurduğunu ima etmiş oluruz.

“Bu da şeylerin niteliğini ve değişme usullerini zihnin algılama tarzının ilginç bir özelliğini gün yüzüne çıkarmaktadır.”

Yazar bu şekilde birçok geçişli-geçişsiz, etken-edilgen, fiillerle farklı örneklerle, çıkarımlara, bunlarla ilgili yapılan testlere yer vermektedir.

Yazar, dilin düşünceyi belirleyip belirlemediğiyle ilgili birçok örnekle ve bazı toplumların dillerinde kullanılan kelimelerle konuyu aydınlatmaya çalışmakta sonuç olarak dilin düşünceyi belirlemediği kanısına varmaktadır. Bunu şu şekilde açıklamaktadır: “Dil, konuşulanların kavramsal taleplerine yetmediğinde, insanlar afallayıp kafalarını kaşımıyor, düpedüz dillerini değiştiriyorlar, eğretilmelerle, düzdeğişmecelerle dili esnetiyor, başka dillerden sözcükler, ifadeler aparıyorlar.” (s.190)

Yazar, kitapta bunun gibi dile etki eden unsurlardan; eğretilmelerden, uslamamalar, neden-sonuç ilişkileri gibi durumlardan aktarmalarda bulunmakta ve bu durumların dildeki değişimlerine ne denli etki ettiğini örneklerle okuyucuya sunmaktadır. Dilin kullanımında hangi sözcüklerin nasıl kullanılması gerektiği durumu neye göre belirlenmektedir? Örneğin; aynı sözcüğün iki farklı söylemi vardır, bunlardan birisini söylediğimiz zaman bir sıkıntı olmamakta fakat eş anlamlısını kullandığımızda bu kelime bir hakaret olarak nitelendirilebilir. Ülkemizde de bu durum söz konusu olmaktadır. Bir kişi karşısındakine “tosun” dediğinde sempati uyandırırken eş anlamlısı olan “öküz” tabirini kullandığında hakaret olarak adlandırılmaktadır. Bunun gibi birçok örnek pekçok dilde mevcuttur.

Yazar, bunlar gibi birçok örneği sıraladıktan sonra dildeki tabulardan, müstehcenlerden, dilin doğrudan (yalın) ve dolaylı anlatımlarından söz etmektedir. Yine, bu kelimelerin neye göre müstehcen, neye göre müstehcen olmadığını nasıl belirledik, dildeki tabuları nasıl oluşturduk, bir şeyi söylemeye çalışırken eğer o müstehcen bir şey veya istenmeyen bir şey ise bunu neden doğrudan değil de dolaylı bir yoldan söylediğimizi sorgulamakta, bunların neye göre bu şekilde belirlendiğini anlamaya çalışmaktadır. “İnsanlar konuşurken birbirlerine tatlı dil döker, epey rol yaparlar, yan çizerler, lafı dolandırırılar, başka muğlaklık ve dokundurma biçimlerinden faydalanırlar. Bunların hepsini yaparız, başkalarının da yapmasını bekleriz, ama yalın konuşma özlemi çektiğimizi, insanların sadede gelip aklındakileri dümdüz söylemesini istediğimizi de ilan ederiz. Bu yüzden insanlar iki yüzlüdür. En yontulmamış toplumlarda bile insanlar akıllarındaki düşünmeksizin yumurtlamaz, niyetlerini çeşitli kibarlık, bahane, örtmece söz biçimlerinde saklarlar.” Garip olan şudur ki bu tür durumlar genel olarak bütün dillerde bulunmaktadır. Müstehcen bir kelimenin birden çok ifadesinin olması da bu yüzden gibi görünmektedir.

Kitap genel hatlarıyla sözcüklerin derinindeki anlamların incelenmesini konu edinmekte bunun insan zihninden düşünceye yansımalarının ne denli olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Bu sözcükleri gramer yapılarından içeriklerine kadar irdelemektedir. Bunları anlatırken gerçek olaylardan, gündemden örnekler vermesi olayı daha net kavramamız açısından oldukça faydalı görünmektedir. Kitap bir üçlemenin üçüncü kitabı olduğundan öncesindeki iki kitabı okuduktan sonra bu kitabı okumak içeriği anlamayı kolaylaştırmak açısından faydalı olabilir.

Sonuç olarak dil öyle bir şeydir ki insan onu düşüncesine göre her şekilde sokabilir, belirtmek istediği şeyi daha net vurgulamak için ona vurgu yapabilir, özne olmasını istediği şeyi cümlede değiştirerek ona daha fazla dikkat çekebilir, onu eğretileme ile daha ilgi çekici kılabilir ve karşısındakine düşüncelerini net bir şekilde anlatma biçimini böylelikle geliştirebilir.

Düşüncenin maddesi dil, sözcükler, kavramlar, yorumlar veya başka bir şey olabilir fakat bunlar birleştiği zaman varlık anlamları, insanlar anlaşır, iletişime geçer, toplumlar oluşur, tarih oluşur. Kısacası insanı insan yapan, tabiattaki düşünce yetisini ortaya çıkaran, çeşitli fikirlerin doğmasını sağlayan dil unsurdur. Bunun için dil ile ilgili araştırmaların, konuşmaların yapılması bir nevi zorunluluk teşkil etmeli, insanın düşüncesinin oluşumuna nelerin sebep olduğunu, nelerin etken olduğunu anlaması için bu tür çalışmalar göz ardı edilmemelidir.

Nihayetinde doğamızı anlamak için dile başvurmamız gerekmekte, dildeki kavramların altındaki anlamları dışa vurmamız düşünce yapımızı ortaya çıkarmamızda önemli bir rol üstlenmektedir.

Mutluluğun Kazanılması (Tahsilu's-Sa'ada)

Fârâbî, Çeviri: Ahmet Arslan, İstanbul: Divan Yayınları, 2018, 100 Sayfa.

*Mehmet ÇAVDAR**

Günümüzde hemen hemen herkes asıl mutluluğun yeme-içme, gezme, eğlence vb. bedeni zevklerde olduğu düşüncesindedir. Ancak hiç kimse oturup asıl veya gerçek mutluluğun ne olduğunu sorgulamamaktadır. Fârâbî'nin bu kitabını tanıtma amacımız gerçek mutluluğun kazanılmasının yolunu bilmek ve bildirmektir.

Öncelikle mutluluk nedir? diye sormak gerekir. Birçoğumuz bu soruya maddi veya bedeni zevkler üzerinden cevap vermektedir. Fakat zannımızca mutluluk öyle bir şey olmalıdır ki elde edildiğinde kendisinden başka hiçbir şeye ihtiyaç duyulmamalıdır. Şimdi dönüp mutluluk nedir? sorumuza beden üzerinden verdiğimiz cevapları sorgulamamız gerekir. Bunları yaparken hep mutlu muyuz? Bu zevkler daimi mi yoksa gelip geçici mi? Fârâbî'ye göre mutluluk; insan ruhunun varlık bakımından güç alacağı bir maddeye ihtiyaç duymadığı bir mükemmellik derecesine ulaşmasıdır.² Açıkçası mutluluk başka bir şey için değil sadece kendisi için istenir. Ancak bedeni zevkler ise mutlu olmak için istenir.

Fârâbî'nin bu eseri dört ana bölümden oluşmaktadır. Biz kitabın bölümlerinin veya kitapta geçen kavramların detayına girmeyeceğiz sadece kitapta nelerin konu edildiğine kısaca değineceğiz. Birinci bölümde Fârâbî, insanların gerek bu hayatta gerekse gelecek hayatta kendileri aracılığıyla mutluluğu elde ettiklerini iddia ettikleri insani şeylerin neler olduklarını açıklamaktadır. Bunlar ona göre *nazari erdem, fikri erdem, ahlaki erdem ve pratik sanatlardır*.³

Kitabın ikinci bölümünde gerçek mutluluk ruhsal olduğu için ve insanın bir de beden tarafı olduğundan hareketle ruhta bulunan aklî şeylerin varlık kalıbına döküldüklerinde onlarda meydana gelebilecek değişikliklerin mümkün şekilleri

* Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.

² Fârâbî, *İdeal Devlet*, (Çev. Ahmet Arslan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016, s.84

³ Fârâbî, *Mutluluğun Kazanılması*, (Çev. Ahmet Arslan), Divan Kitap, Ankara 2015, s.34